

основному інструменту професійної діяльності викладача та його впливу на студентів. По-друге, педагогічне спілкування сприяє успішному виконанню функцій не тільки навчання, а й виховання та особистісного розвитку студентів. По-третє, розвиток культури педагогічного спілкування знаходить своє чітке відображення в підвищенні педагогічної майстерності викладача й допомагає успішно долати певні хиби сучасної освіти, яка значною мірою вже вичерпала свої можливості й вимагає свого реформування на засадах принципово нової освітньої парадигми.

Список літератури: 1. *Кант И.* Критика чистого розума. – Симферополь: Реноме, 2003. – 464 с. 2. *Философия общения : монография / В.Г. Кремень, Д.И. Мазоренко, А.С. Пономарев и др.* – Харьков: ХНТУСХ им. П. Василенко, 2011. – 440 с. 3. *Кремень В.Г.* Людиноцентризм як домінаанта вирішення нагальних проблем сучасної філософії освіти / В.Г. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 11 (15). – С. 3–11. 4. *Соціальне пізнання : монографія / В.М. Бабаєв, О.С. Пономарьов, С.М. Пазиніч, С.О. Заветний; за загальною редакцією О.С. Пономарьова.* – Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2014. – 420 с.

*Чеботарьов М. К.
НТУ «ХПИ»*

УМОВИ АДАПТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сформульовано умови, які забезпечують адаптивність педагогічних технологій. Показано, що вони розширюють можливості адаптивного управління освітніми процесами. Адаптивність педагогічних технологій носить інноваційний характер і відкриває широкі можливості їх ефективного застосування.

Ключові слова: адаптивність, умови, педагогічні технології, освіта.

Чеботарев Н.К. Условия адаптивности педагогических технологий. Сформулированы условия, обеспечивающие адаптивность педагогических технологий. Показано, что они расширяют возможности адаптивного управления образовательными процессами. Адаптив-

ность педагогических технологий носит инновационный характер и открывает широкие возможности их эффективного применения.

Ключевые слова: адаптивность, условия, педагогические технологии, образование.

Tchebotarev N.K. Terms of adaptive educational technologies. The conditions to ensure the adaptability of educational technologies. It is shown that they extend the capabilities of adaptive management of the educational process. Adaptability educational technologies is innovative and opens up opportunities for their effective application.

Keywords: adaptability, conditions, educational technology, and education.

Інноваційний характер суспільного розвитку висуває принципово нові, все більш складні й відповідальні вимоги до системи освіти. Водночас процеси демократизації суспільного життя й усвідомлення визначальної ролі людини у забезпеченні ефективності виробництва зумовлюють необхідність розробки та використання інноваційних педагогічних технологій для формування фахівця як професіонала та особистості. А це можливе тільки за умови індивідуального підходу до кожного студента і системного застосування принципів адаптивного управління організацією та здійсненням навчально-виховного процесу.

Однак сучасна освіта являє собою надзвичайно складне утворення, якому притаманна ціла низка суперечностей. По-перше, має місце суперечність між індивідуальними освітніми потребами особистості студента й суспільним характером реалізації отриманих знань, умінь і навичок. По-друге, не можна ігнорувати й суперечність між інерційністю людського мислення й самої системи освіти, з одного боку, та з потребами інноваційної спрямованості цього мислення й відповідного педагогічного впливу, з іншого боку. По-третє, цілком об'єктивний характер має й суперечність між орієнтацією освіти на сучасні досягнення науки і техніки, на сучасні реалії суспільного життя й принциповою невизначеністю умов майбутнього життя й характеру діяльності випускників вищої школи. По-четверте, природна відмінність життєвих цілей і цінностей, моральнісних принципів і естетичних смаків та ідеалів, притаманних студентам і викладачам як представникам

різних поколінь, породжує й суперечність в розумінні не тільки цінностей, а й свого життєвого призначення і сенсу освіти.

Стрімке зростання обсягів науково-технічних знань й ті глибокі зміни, що зумовлені їх трансформацією в технології стають однією з визначальних ознак сьогодення. Вони також впливають на вибір змісту освіти й на застосовувані тих чи інших педагогічних технологій. У зв'язку з цим цілком природним стає поява необхідності адаптивного управління організацією і здійсненням всього освітнього процесу. Однак через розглянуті вище суперечності та деякі інші обставини виникають певні бар'єри на шляху впровадження ідей і принципів адаптивного управління в системі освіти. Крім того, самі традиційні технології освіти, на наше глибоке переконання, могли б з успіхом використовуватися в умовах адаптивного управління, якби кожен викладач вищої школи прагнув їх адаптувати до потреб конкретної аудиторії й до особливостей сприйняття та засвоєння і розуміння навчального матеріалу кожним студентом.

Ця ситуація вимагає невідкладного визначення умов, які б забезпечували можливість адаптивності застосовуваних педагогічних технологій до реалій навчально-виховного процесу і сучасних соціальних вимог до феномену освіти. Таке визначення пов'язане й істотним ускладненням цілей і завдань системи освіти й помітним зростанням її суспільної значущості. Її висока місія, яка полягає в підготовці підростаючих поколінь до успішного життя й діяльності в нових умовах, сьогодні вона ускладнюється ще й необхідністю готувати їх не тільки до життя в умовах, що постійно змінюються, а й до уміння адаптуватися до цих змін й уміння самим творити зміни. Інноваційний характер суспільного розвитку вимагає й від освіти інноваційного характеру діяльності й формування інноваційного характеру мислення студентів. А це вже само по собі викликає потребу в цілеспрямованій розробці й застосуванні інноваційних педагогічних технологій та у їх адаптації до конкретних умов, до очікувань та можливостей аудиторії й до вимог роботодавців та ринку праці взагалі.

Розглянемо основні умови, які необхідні для успішного забезпечення адаптивності педагогічних технологій у світлі сучасних суспільних вимог до системи освіти. Першою з цих умов виступає прагнення педагога до вивчення цілей, бажань і прагнень конкретної аудиторії, до

визначення рівня знань та мотивів навчання студентів. Як цілком справедливо свого часу стверджував К.Д. Ушинський, для того, щоб виховати учня у всіх відношеннях, необхідно знати його у всіх відношеннях. Тільки на основі результатів такого вивчення педагог і може адаптувати зміст і характер викладання навчального матеріалу та застосовувати технології до реалій навчально-виховного процесу.

Другою умовою постає обґрунтування вибору педагогічних технологій та характеру їх використання в кожній конкретній педагогічній ситуації. Ця вимога виходить з того, що педагогічні технології є поліфункціональними, вони призначені для виконання цілого спектру функцій. Звичні традиційні їх функції з навчання, виховання та особистого розвитку студентів, мають доповнюватися ще й спрямуванням педагогічних технологій на адаптивне управління освітнім процесом, мотивацію навчально-пізнавальної діяльності студентів і створення сприятливого морально-психологічного клімату в загальній системі відносин між викладачем і студентами.

Третьою умовою забезпечення адаптивності педагогічних технологій, яка безпосередньо впливає з попередньої, постає практична реалізація бінарного, або суб'єкт-суб'єктного характеру навчально-виховного процесу і створення відповідного сприятливого психологічного середовища. Тільки в цій атмосфері можуть формуватися взаємовідносини, що ґрунтуються на принципах довіри, тільки це може гарантувати прищеплення студентам не тільки знань та умінь, а й розвиток наполегливості, відповідальності, уміння самостійно працювати та внутрішньої потреби в постійному поповненні своїх знань.

Четверта обов'язкова умова забезпечення адаптивності педагогічних технологій полягає у формуванні й постійному підтриманні інтересу студентів до вивчення даної навчальної дисципліни й до процесу навчання взагалі та у формуванні у них ціннісного ставлення до знань і освіти. Як справедливо вважає відомий американський філософ, педагог та авторитетний фахівець з організаційних, поведінкових і системних теорій Р. Акофф, «коли навчання не має внутрішньої цінності для людини, тобто вона не отримує задоволення в процесі навчання, воно стає тягарем. Якщо людину примусити вчити те, чого вона не бажає знати, навчання позбавляється внутрішньої цінності і значною мірою втрачає ефективність» [1, с. 195].

П'ятою умовою адаптивності педагогічних технологій є формування й розвиток відповідального ставлення студентів до навчання як найваж-

ливішої передумови свого успішного життя й професійної діяльності. Формуванню їх відповідальності успішно сприяють цілеспрямована раціональна організація й контроль самостійної роботи. Це в першу чергу стосується отримання студентами фундаментальних знань. Той же Р. Акофф у зв'язку з цим пише, що «фундаментальні знання є як в конкретних сферах, так і в житті взагалі. Коли студент хоче зайнятися чимось, що вимагає фундаментальних знань, він оволодіє ними самостійно і зробить це найбільш ефективно» [1, с. 202–203].

Шоста умова належного забезпечення не лише адаптивності педагогічних технологій, а й їх ефективного застосування полягає у психологічній спрямованості викладача на педагогічну діяльність, у ціннісному ставленні його до своєї професії й цієї діяльності. У зв'язку з цим уявляється зовсім не випадковим, як С.О. Заветний, О.С. Пономарьов і С.М. Пазиніч спеціально підкреслюють, що «прийоми і методи навчання і педагогічні технології, які у своїй сукупності утворюють зміст педагогічного впливу, повинні бути об'єднані аксіологічною сутністю, не тільки бути спрямовані на формування ціннісного сприйняття учнями і студентами знань і процесу учіння, а й самі мати ціннісний смисл» [2, с. 195].

Сьому умова забезпечення адаптивності педагогічних технологій полягає у відносній автономності вищих навчальних закладів та в академічній свободі викладачів. Йдеться про право та реальну можливість відступати від стандартів і обирати дійсно найбільш адекватні конкретній освітній ситуації педагогічні технології чи варіанти їх застосування. Мається на увазі прагнення викладача активно сприяти не тільки належному засвоєнню та запам'ятовуванню студентами навчального матеріалу (при сучасних широких інформаційних можливостях таке запам'ятовування втрачає сенс), але глибокому розумінню його сутності й можливостей плідного його використання у їх майбутній професійній діяльності.

Аналіз наявної літератури з проблем адаптивного управління в освітній практиці дозволяє дійти висновку, що поза увагою дослідників залишається саме визначення умов адаптивності педагогічних технологій. Недостатня увага приділяється взагалі визначенню його місця в загальній системі педагогічних технологій, а також суперечливий і мінливий характер застосування цих технологій та їх залежність від численних чинників, які породжують проблемні ситуації й вимагають інноваційного й адаптивного підходу до їх розв'язання.

Сформульовані ж нами й наведені вище умови адаптивності педагогічних технологій мають не тільки теоретичне значення. Вони, поперше, мають чітку практичну спрямованість на забезпечення належної якості фахової підготовки студентів, формування високого рівня професійної компетентності й належної конкурентоспроможності їх на ринку праці. По-друге, ці умови виступають надійним орієнтиром для викладача в успішному застосуванні ідей і принципів адаптивного управління та в досягненні ним цілей і завдань його діяльності.

Виявлення реальних можливостей забезпечити адаптивність педагогічних технологій і умов їх найбільш ефективного застосування вимагає чіткого визначення природи, цілей і функцій адаптивного управління в педагогіці. Для цього доцільно виходити з розуміння того, що управління взагалі не є чимось усталеним, незмінним і застиглим. Ми тут цілком згодні з тим, як стверджують В. Кремень, С. Пазиніч та О. Пономарьов, що «як і будь-яке інше складне явище, феномен управління соціальними системами виникає, функціонує і розвивається у взаємодії різноманітних суперечливих чинників внутрішньої і зовнішньої природи. Вони породжують певні проблеми і зумовлюють суперечливий характер самого управління» [3, с. 262]. Ця думка застосовна також і для управління освітніми процесами, в тому числі й для адаптивного управління пізнавальною діяльністю студентів.

Адаптивність організації навчально-виховного процесу та управління ним полягає у виборі найбільш доцільних методів і технологій для кожної аудиторії і кожного студента з метою забезпечення ефективності їх навчання і високої професійної компетентності. Вона передбачає активний пошук підходів до кожного студента, які б сприяли встановленню довірчих відносин між ним і педагогом, сприйняттю і прийняттю студентом виховного впливу педагога, спрямованого на його особистісний розвиток. Ці можливості роблять адаптивне управління однією з ефективних інноваційних педагогічних технологій, в першу чергу за рахунок виконання зазначених вище умов.

Його ефективність забезпечує індивідуальний підхід, системний характер застосування і цілісна єдність процесів навчання, виховання і культурного розвитку студента. Як пишуть В.Г. Кремень, С.М. Пазиніч та О.С. Пономарьов, «тривале нехтування проблемою формування загальної та професійної культури інженерів, забезпе-

ченням їх духовності й моральності зумовили появу і поширення технократичного типу мислення. Потреби та інтереси людини, необхідність забезпечення гармонії відносин з природою не стали стрижнем світоглядних позицій сучасного інженера. Традиційний зміст його професійної підготовки не передбачає належного знайомства з логікою розвитку техніки і технологій, з методологією інженерної діяльності й, зокрема, технічної творчості» [4, с. 11]. Ці хиби допомагає долати педагогічне спілкування.

О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов і А.О. Лаврентьєва впевнені, що «вступаючи у спілкування, люди завжди мають на меті певні цілі, і щоб їх досягти, вони прагнуть здійснювати на партнера по спілкуванню відповідний вплив». Вчені при цьому спеціально зазначають, що «проблема впливу з давніх пір цікавить не тільки психологів, а й багатьох людей, як тих, хто здійснює вплив і зацікавлені в підвищенні його ефективності, так і тих, хто хотів би навчитися прийомам захисту від небажаного впливу» [5, с. 100]. Таким чином, визначені нами умови адаптивності педагогічних технологій дають можливість істотно підвищити ефективність їх застосування й успішного розв'язання всієї сукупності завдань освіти. Істотна перевага адаптивного управління полягає у «м'якому» впливі на студентів. Відсутність тиску на особистість і примусу адаптивне управління немовби підстроюється до індивідуальних рис і якостей кожного студента та його інтересів, і тому не викликає опору з його боку.

Список літератури: 1. Акофф Р. Акофф о менеджменте / Р. Акофф; пер с англ. – СПб.: Питер, 2002. – 448 с. – (Серия «теория и практика менеджмента»). 2. Заветний С.О. Філософія впливу: монографія / С.О. Заветний, О.С. Пономарьов, С.М. Пазиніч. – Харків: Видавець Савчук О.О.; ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2011. – 204 с. 3. Кремень В.Г. Філософія управління : Підручник для студ. вищ. навч. закл. / В.Г. Кремень, С.М. Пазиніч, О.С. Пономарьов. – К.: Знання України, 2007. – 360 с. 4. Кремень В.Г. Шляхи розвитку сучасної філософії інженерної освіти / В.Г. Кремень, С.М. Пазиніч, О.С. Пономарьов // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 7–12. 5. Романовський О.Г. Психологія управління: Навчальний посібник / О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов, А.О. Лаврентьєва. – Харків: НТУ «ХП», 2001. – 161 с.